

Примљено:

20. фебруара 2009.

Прихваћено:

24. фебруара 2009.

Оригинални

научни рад

Година (XXI) VIII, vol=19

Бр. 1 / 2009.

стр. 257-280.

*Радослав Гађиновић**

Институт за политичке студије, Београд

КАКО НАПИСАТИ НАУЧНО-ИСТРАЖИВАЧКИ РАД ИЗ ОБЛАСТИ ПОЛИТИКОЛОГИЈЕ¹⁾

Највиши задатак човека је знати и схватити објективни свет и његове законе.

Спиноза

Сажетак

У овом раду је аналитички и поступно интерпретирана методологија писања научноистраживачког рада – израде научноистраживачког пројекта. У уводном разматрању дефинисана је методологија као и општи појмови који су незаобилазни у писању научног рада или научно-истраживачког пројекта. Дефинисана је наука и њене законитости. Да би се методолошки схватило исправно писање научног рада у овом раду су дефинисана-разрађена следећа питања: Избор и дефинисање проблема истраживања; дефинисање појмова и појмовна анализа; одређивање циљева истраживања; постављање хипотеза; идентификација и класификација варијабли; операционализација варијабли; одређивање нацрта истраживања; основне методе научног мишљења и истраживања у друштвеним наукама; теренски истраживачки рад, сређивање и обрада података; интерпретација података и писање научног извештаја.

Кључне речи: Наука, методе, циљ, садржај, научни рад, научни извештај, податак истраживање, индикатор, варијабла, хипотеза

* Научни саветник у ИПС у Београду

1) Рад је настао у оквиру научног пројекта «Друштвене и политичке претпоставке изградње демократских институција у Србији» (149057Д), који се развија у оквиру Института за политичке студије у Београду, а финансира Министарство науке Републике Србије.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

У савременој методологији научно-истраживачког рада дефинисане су законитости по којима истраживач мора поступати да би успешно написао научни рад. То је процес у коме чињенице треба подвргнути научној анализи и другим методама истраживања, уз активан критички однос према ономе што је предмет истраживања. То значи да се траже одговори тамо где их нема, а постављају се питања која још нису постављена. Зато се на универзитету процес стицања знања не зове учење већ студирање. Док је учење засновано на памћењу, студирање се заснива на размишљању. Свако размишљање није исто што и научно мишљење. Научно је мишљење само један специфичан начин размишљања, а циљ му је да буде истинито. Када се истраживачи баве методама реч је о методологији. Предмет истраживања методологије су научне методе, а предмет истраживања научних метода јест део објективне стварности који је нека наука дефинисала за свој предмет. Методологијом се назива свеукупност методских поступака које примењује одређена наука или група сродних наука с циљем да дођу до нових сазнања. Дакле, за свој сав напредак и преображај, материјални и духовни, човечанство треба да захвали првенствено науци, научном стваралаштву и истраживању, као и да без развијене науке не може бити ни напретка ни благостања једне земље и народа у правом смислу речи. Ту узајамну условљеност развитка науке и развијености земље и народа који у њој живи уочио је, још у 16. веку Бекон, који је тврдио како наука и људска моћ иду скупа, упоредо, како се оне, у ствари, преплићу, прожимају, врше једна на другу узајамни утицај. Тада, у време ренесансе, дивео се он великом преображају који су разне науке, својом ширином, разноврсном и многоструком применом, извршиле у животу цивилизованих народа. А његов савременик, велики француски мислилац Монтењ, истицао је да је "наука велики украс", додајући одмах како је она у исти мах и "оруђе које нам зачудо много помаже". Па када су људи о науци и њеној моћи говорили тако у 16. веку, онда је почетак 21. века прави изазов за истраживаче и научне институције како би уз помоћ науке остварили нову ренесансу у квалитету живота човечанстава. Познато је да не постоји чаробна формула која може да открије тајне научних истраживања, као што не постоје неки брзи и механички поступци који, када се науче и савладају, оспособљавају за ову врсту делатности. Међутим, да би се неко оспособио за научни рад, нужно

је да претходно испуни два основна услова: 1) да има за то дара, природне диспозиције; 2) да га неко упуту у научни рад и његове методе, развијајући, "*васпитавајући*" код њега особине неопходне за овај посао.²⁾ Дакле, увођење у занат научника најбоље се постиже како читањем разних научних дела и приручника тако, још више праксом *Fit fabricando faber* (Ковач постаје вокањем) каже латинска изрека, слично мисле и Немци *Ubung macht den Meister* (мајстор постаје вежбањем).

ИЗБОР И ФОРМУЛИСАЊЕ ПРОБЛЕМА ИСТРАЖИВАЊА

Проблем истраживања је најкреативнији део истраживања, битан за даљњи рад, где треба дати одговор на следећа питања: како је и због чега дошло до избора баш те теме, дали због актуелности и атрактивности теме, релевантних друштвених потреба, захтева и праксе, професионалног научног интереса и радозналости, личних разлога (поседовања специфичних знања и искустава, располагања са емпиријским подацима, високе мотивације). За избор проблема истраживања морају се уважити следећи критерији: да ли се замишљени проблем може истражити (не постојање података, велики трошкови истраживања, тајност података и сл.), да ли истраживање доноси нешто ново или је то понављање већ познатог и колико је то истраживање примењиво у о пракси и сл. Формулисање проблема истраживања изражава се декларативном реченицом, која проверава неко стање или однос, или питање. Проблем не сме бити прешироко постављен, треба га строго прецизирати и конкретизовати: образложити због чега је потребно то истраживање; каква се практична и теоретска решења могу очекивати од тог истраживања и сл. Дакле, проблем је оно научно подручје унутар кога се налази научни интерес истраживача. Веома је битно знати да практично истраживање почиње проблемом истраживања. Проблем истраживања је веома специфичан проблем. Он се заснива на знатижељи, а настаје ако се о нечему нема довољно знања. Без проблема истраживања не може ни доћи до истраживања. Значајно истраживање не може се извести на незначајном проблему. Зато је у научном истраживању врло важно да истраживач буде осе-

2) Израз васпитавање узимамо овде у значењу којему је дао Богдан Поповић: као " све што човек сам чини, и што други чине за њега, а да дође до извесне врсте савршенства", за разлику од учења и проучавања у ужем смислу, при којима се, доиста, све чини са стране за ученика, док он сам остаје пасиван (Митхаг Шамић, *Како настаје научно дјело*, Свјетлост, Сарајево, 1988, стр. 9)

тљив на проблеме тако да из већег броја проблема може изабрати најзначајнији. При избору проблема треба уважити већи број критерија, посебно: *Новина* - при избору проблема треба избегавати непотребна понављања истраживања. Зато пре коначне одлуке о спровођењу неког истраживања треба проверити да ли је такво истраживање већ спроведено, као и каква је његова *важности* и *применљивост резултата* у пракси. *Радозналост* и *интереси* важан су критериј при избору проблема, јер знатижеља подстиче људски дух на истраживање. Мотив истраживача може бити и инструментална вредност сазнања. Истраживати се може са жељом да се реши одређени проблем, због материјалних и статусних разлога. Међутим, истраживања која нису заснована на знатижељи ређе доводе до сазнања, а чешће до "открића" која погодују материјалном и друштвеном статусу истраживача. Веома значајан критериј при избору проблема истраживања је и *стручност истраживача*, који обично бира проблем истраживања из своје сруке. Код избора проблема истраживања треба водити рачуна да ли истраживачки тим располаже с одговарајућом *опремом* и *условима рада*. Ако истраживачи немају минимум опреме и услова рада за спровођење одређеног истраживања, одустаје се од таквог истраживања. *Покровитељство* и *сарадња центара одлучивања* важан је критериј при избору проблема истраживања. Ако није обезбеђена сагласност оних који могу ометати спровођење одређеног истраживања, не треба га ни почињати. *Трошкови истраживања* често су већи од предвиђених па се мора пре почетка истраживања извести темељита економска анализа и реалан трошковиник истраживања. *Ризик*, *опасности* и *теškoће* могу ометати спровођење истраживања одређеног проблема па код самог избора то треба имати у виду. За свако истраживање потребно је одређено време, па се о томе мора водити рачуна при избору проблема. *Актуелност проблема истраживања* је такође битан критериј при избору проблема, па се не сме дозволити да истраживање неког проблема траје толико дуго да резултати који су њиме добијени нису више актуелни. *Мogućност решења неког проблема помоћу истраживања* такође представља један од значајнијих надахнућа истраживача при избору проблема истраживања.³⁾

Дакле, код избора проблема треба уважавати сваки од ових критерија, нарочито са аспекта контраиндикације. Дефинисање

3) Мирослав Вујевић, *Увод у знанствени рад*, Информатор, Загреб 1988, стр. 41-43

проблема истраживања је посебан задатак у разради пројекта истраживања. Наслов истраживања је једно а проблем истраживања је друго. Наслов рада је обично краћи и уопштенији, а проблем истраживања мора бити формулисан што је могуће прецизније.

Формулисањем проблема помоћу упитне реченице истраживач се усмерава према одређеном научним подручјима. Истраживања с једног научног подручја називамо *дисциплинарним истраживањима*, а истраживања с више научних подручја називамо *интердисциплинарним истраживањима*.

ДЕФИНИСАЊЕ ПОЈМОВА И ПОЈМОВНА АНАЛИЗА

Наука је делатност стицања знања, која се одвија на темељу одговарајућих претпоставки и заснива се на примени прецизних процедура, у циљу формулисања логички сређених и теоретски кохерентних исказа о искуственој стварности. Мирослав Вујевић дефинише науку као мисаону-појмовну интерпретацију објективне стварности која је заснована на чињеницама те стварности. У истраживању треба разликовати мисао о нечем од онога о чему се мисли. Неразликовање појма од онога на што се он односи назива се грешком реификације. Та грешка није ретка па се због ње често изводе погрешни закључци. Појам није рефлексивна доживљена искуства, већ на њему заснована мисаона креација која трансцендира искуство и омогућује сналажење у новим ситуацијама зато у сваком научном појму има хипотетичких елемената.

Дакле, појмови нису априорне категорије мишљења. Они су историјске категорије које се мењају, јер се мењају истраживачева сазнања и мења се објективна стварност коју истраживач сазнаје. Уз сваки појам везује се одређени термин. Термин нема никакве везе с оним што он означава, осим што су се људи договорили да одређена реч значи оно што су се договорили да значи. Значење се не може извести из речи којом се појам означава, па није потребно мењати израз променом значења појма, јер и ризик има своју логику. Још увек не постоји поступак који је општеприхваћен у појмовној анализи, али поједини аутори дају одређене препоруке.

Good i Natt препоручују да се: пажљиво одабере списак главних појмова; за сваки појам треба одредити смисаоне елементе како их истраживач стварно употребљава; треба се одредити према објављеној литератури и открити различите употребе израза који се дефинишу; појам који се дефинише треба повезати с другим

појмовима који су му слични у истој или другим научним областима и на крају треба одредити виши и нижи ниво генерализације и повезати их, јер наука се бави конкретним да би дошла до општег.⁴⁾ Истраживање почиње и завршава се појмовима. Зато развитак науке карактерише богаћење садржаја појмовима и повећање њиховог броја, а развијеност науке мери се развијеношћу њене појмовне мреже. Дакле, при појмовној анализи није довољно водити рачуна само о укупном садржају неког појма, већ је врло важно да се из целовитог садржаја појма изабере онај који је релевантан за праксу истраживача. Стога се у појмовној анализи не може остати само у општем одређењу, већ је поред тога потребно дати и специфично одређење појма. У појмовној анализи поред интердисциплинарне дефиниције треба дати и дисциплинарне дефиниције са аспеката наука са којих ће се истраживати одређени проблем. Поред тога често је потребно дати и радне дефиниције које су још уже од дисциплинарних дефиниција.

Ако се појмовном анализом дође до закључка да треба одбацити претходно значење појма то треба образложити. Исто тако истраживач треба образложити зашто се држи оног значења за које се одлучио. Након тога треба дати карактеристичну дефиницију појма, тако да се бит појма одреди помоћу вишег родног појма и специфичне разлике. Кад није могуће дати карактеристичну дефиницију, онда треба изабрати ону која ће што тачније и прецизније одредити садржај појма.

Будући да су појмови носиоци значења, појмовна анализа може се јавити и на крају истраживања па се у одређивању значења одређеног појма користи резултатимаведеног истраживања.

Истраживач може упозорити на тешкоће око дефинисања неког појма и оставити га недефинисаним. Емпиријско истраживање није могуће спровести ако кључни појмови нису дефинисани.

Радне дефиниције у емпиријским истраживањима често су теоријски сиромашне, јер се истраживач налази пред императивом дефинисања. Зато у истраживању треба посветити изузетну пажњу појмовној анализи како би се избегло осиромашење појмова. И поред тога, радне дефиниције су понекад веома уске па их истраживач најрадије избегава и тако прави још већу грешку. У сваком истраживању треба вршити појмовну анализу која истраживача води до одређене дефиниције кључних појмова. У току целог ис-

4) Гуд Вилијем – Пол Хет: *Методи социјалног истраживања*, Вук Караџић, Београд, 1966, стр. 48-53

траживања мора се конзеквентно придржавати датих дефиниција, јер без тога истраживање не може следити логику кохерентног мисаоног процеса.

У сваком истраживању треба водити рачуна о свим кључним појмовима. Међутим, посебно се мора посветити онима који се односе на зависну варијаблу. За неке појмове није потребна појмовна анализа, али је неопходно дати прецизну дефиницију да њихова вишезначаност не угрози логику мишљења.⁵⁾

ОДРЕЂИВАЊЕ ЦИЉЕВА ИСТРАЖИВАЊА

Открића не долазе спонтано, већ су плод свесне активности. Свака свесна активност, па и научно истраживање, усмерена је ка одређеном циљу. На истраживање истраживача подстиче знатижеља, па је циљ научног истраживања сазнање. Ако би тако уопштено био формулисан циљ истраживања то не би могло помоћи у процесу истраживања. Циљ свих активности је сазнање. Циљ једне одређене науке је сазнање дела објективне стварности који је одабрала за предмет свог истраживања. Циљ једног одређеног истраживања мора бити много конкретнији. Као што је циљ науке везан уз њен предмет истраживања тако циљ једног одређеног истраживања треба везати уз његов проблем. Према томе, треба истаћи да је циљ сваког истраживања открити оно што је истраживач дефинисао као непознато, као проблем.

У проблему истраживања истраживач се пита: какво је нешто, у каквом се односу налази према нечем другом, како се мења у времену, како ће изгледати у будућности и сл. Према томе, у проблему истраживања увек се пита за неки ниво сазнања. Међутим, на истраживање истраживача може подстаћи и неки практични проблем. Према томе у научном истраживању јављају се две врсте циљева: **Прагматички или друштвени циљеви** (шта ће истраживач добити у практичној примени; општи допринос рада широј заједници) и **сазнајни или научни циљеви** (до којег је нивоа сазнања истраживач одлучио да ради—описивање, дескрипција, класификација, доказивање...). Пре постављања хипотеза истраживач мора одредити временско и просторно одређење рада.

5) Мирослав Вујевић, *Увод у знанствени рад*, Информатор, Загреб, 1988, стр, 53-54

ПОСТАВЉАЊЕ ХИПОТЕЗА

Хипотезама се одређује план и оквир истраживања. Хипотезе су непроверене тврдње(претпоставке) које се желе чињенично, истраживањем потврдити. Најчешће се хипотезе темеље на међусобном односу појединих варијабли. Оне се постављају на основу неких индикатора - личног искуства, знања, аналогije, научне теорије итд. о повезаности неких појава. Хипотезе⁶⁾ по својој усмерености могу бити: *афирмативне*(потврђују неки однос); *негативне*(негирају неки однос) и *неутралне* (нулте хипотезе). Хипотезе(хипотетички оквир)се најчешће састоји од: централне, главне, основне или носеће хипотезе и већег броја помоћних – разрађујућих (коллатералних)хипотеза. Због великог значаја хипотеза у процесу истраживања многи аутори су дали своје дефиниције хипотеза, а у овом раду издвајамо најзначајније:Хипотезе представљају мисаоно теоријске допуне извесних празнина у познавању одређене појаве или читаве области појава чије извесне моменте, делове или аспекте већ познајемо.⁷⁾ Хипотеза је став или комплекс ставова неодређене сазнајне вредности којима се покушава дати објашњење одређених, било емпиријских или теоријских чињеница, било претпостављених објеката, појава, процеса или односа.⁸⁾ Хипотезе су теоријски основне мисаоне, предметне претпоставке које тек треба доказати резултатима истраживања.⁹⁾ Хипотеза је смисаони, информативни, проверљиви чињенички исказ који говори о претпостављеном односу између двеју или већег броја променљивих.¹⁰⁾ Одговори на хипотезе (резултати истраживања) су закључци рада. Хипотезе морају испунити следеће захтеве: морају се односити на *појаве* које постоје и које се могу научно верификовати; *исказ*¹¹⁾ -

- 6) Између хипотезе и *прогнозе* постоје разлике. Прогноза је смисаона, информативна, добро образложена, тврдњама које се могу извести из неке научне теорије, синтетички исказ о могућем будућем стању ствари у некој области стварности. Наравно, прогноза се не изводи само из хипотеза, него и из научних закона, па и из теорија у целости. (Момчило Сакан, *Хипотезе у науци*, друго издање, Прометеј, Нови Сад 2005, стр. 31)
- 7) Богдан Шешић, *Основи методологије друштвених наука*, друго издање, Научна књига, Београд, 1977, стр. 208
- 8) Зајечаревић, Г, *Основи методологије науке*, научна књига, Београд, 1977, стр. 187-190
- 9) Милосављевић, С. *Истраживање политичких појава*, Институт за политичке студије Београд 1980, стр. 97
- 10) Ристић, Ж., *О истраживању, методу и знању*, Институт за педагошка истраживања, Београд, 1995, стр. 310
- 11) Термини: *исказ*, *став* и *суд* имају различито значење. Под исказом подразумевамо сваку комбинацију говорних знакова, тј. речи или симбола, којима се исказује било која мисао. За разлику од исказа, став је свака веза међу појмовима која има смисла, а суд – став којим се нешто тврди и који зато мора бити истинит или лажан. Исказ је језичка

хипотеза мора бити јасна, прецизна и логична; *садржају* хипотеза требају бити искуствено проверени и оне морају претпостављати решење проблема истраживања. Квалитетно и прецизно формулисан проблем истраживања усмерава истраживача према бољим хипотезама. Хипотезе истраживања су мисаони одговор на питање у проблему, а на нека питања може се дати већи број мисаоних одговора. Због тога је свака хипотеза само један од могућих одговора на постављено питање у проблему. Истраживачу прави договор није познат, па је свака хипотеза мисаони корак у непознато. Према томе у сваком истраживању највећи ризик за његов успех јесте у постављању хипотеза. Нема доброг истраживања ако су хипотезе лоше, али истраживање може бити лоше и ако су хипотезе добре. Дакле, није лако у истраживању поставити квалитетне хипотезе, јер се у том послу истраживач сусреће са већим бројем тешкоћа. Шешић наводи следеће: недовољно темељно и недовољно детаљно познавање области; одсутност или незнање теоријског оквира с чијег становишта се хипотеза поставља; недостатак способности коришћења одговарајућег теоријског оквира, почев од непознавања логичких основа сазнања у оквиру којег се хипотеза поставља, преко неспособности коришћења општег теоретског модела, до неспособности односно недостатка инвенције у постављању праве хипотезе. Хипотеза може бити сувише општа и преширока, па ју је тешко конкретизовати и специфицирати, или хипотеза може бити сувише посебна, односно преуска. Низ тешкоћа у постављању адекватне хипотезе потиче од непрепознавања адекватне методе истраживања као и техника проверавања адекватности постављене хипотезе.¹²⁾ Хипотезе су корак према новим сазнањима. Понекад и прелазе теоријске оквири старих сазнања и доводе их у питање. Оно што је теорија у науци, то је хипотеза у истраживању. Као што теорија осмишљава предмет једне науке, тако хипотеза осмишљава истраживање одређеног проблема. Истраживач понекад није у могућности да да прецизан суд о проблему, па поставља хипотезу као оријентацију у истраживању како би је у току истраживања прецизирао или заменио новом хипотезом. Такве се хипотезе називају радним хипотезама.¹³⁾ Добре хипотезе морају удовољава-

катеорија, а став и суд су логичке категорије. (Марковић, М., *Логика*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1994, стр. 40)

12) Богдан Шешић, *Методологија друштвених наука*, Научна књига, Београд, 1974, стр. 213

13) Основне функције хипотеза су: усмеравање истраживања ка решавању проблема; успостављање веза између апстрактно(теоријски) датих предмета и циља истраживања, с једне, и искуствене стварности, с друге стране; помагање у научном објашњењу,

ти већем броју критерија: Хипотеза мора бити *ваљана* – мора се оданости на проблем који истражује; хипотеза мора бити *појмовно јасна*; хипотеза мора бити *искусствено проверљива*; хипотезу треба довести у везу са *расположивом техником*; хипотеза мора бити *специфична*; хипотеза мора бити у вези са теоријом.¹⁴⁾

Као што се у истраживању може имати више циљева, исто тако се може имати више хипотеза. Кад истраживач има више хипотеза поставља се питање њиховог сређивања. Најлогичније их је поредати с обзиром на ниво сазнања – па на прво место стављамо оне с дескриптивним садржајем које се зову *генералне хипотезе*, затим долазе хипотезе с класификацијским садржајем које се зову *коллатералне или попутне (развијајуће) хипотезе*. С формулацијом и сређивањем хипотеза завршава се ова фаза процеса истраживања. Међутим, ту се истраживање не зауставља већ се наставља емпијским делом који се на хипотезама заснива.

ИДЕНТИФИКАЦИЈА И КЛАСИФИКАЦИЈА ВАРИЈАБЛИ

Хипотезе су замислио истраживач о процесима и појавама у објективној стварности. Мислио је, каже Хегел, и глуха и слепа. Али научна мисао односи се на реалност која се може чути и видети. Због тога се у научном истраживању истинитост мисли проверава "ослушкивањем" реалности о којој се мисли. У проблему истраживања истраживач се пита о неком обележју или о односу између одређених обележја. У хипотезама се на основу знања, интелигенције, маште и интуиције даје мисаони одговор о обележју и о односу између обележја. Та су обележја променљива, па се зову *варијаблама*. Варијабле су променљиве величине о којима у хипотезама истраживач нешто тврди. У истраживању, истраживач није једнако заинтересован за све варијабле које се јављају. Оне које су у средишту истраживачевог интереса зовемо *зависним варијаблама*. Зависне варијабле су обележја појава које највише занимају истраживача, па се та варијабла доводи у везу с другим варијаблама које њу описују, класификују или објашњавају. Варијабле које описују, класификују или објашњавају зависну варијаблу називамо *незави-*

предвиђању и открићу; отклањање противуречности и празнина у научном сазнању и развијање нових метода, техника и инструмената. Функција хипотезе јесте да усмери истраживање на правилности међу чињеницама. Сугестије које су формулисане хипотезама могу бити решење проблема (Момчило Сакан, *Хипотезе у науци*, друго издање, Прометеј, Нови Сад 2005, стр. 78)

14) Гуд Вилијем – Пол Хет: *Методи социјалног истраживања*, Вук Караџић, Београд, 1966, стр. 66-71

сним варијаблама. Зависне се варијабле увек налазе у проблему истраживања. Она је заправо обележје за које се истраживач пита у проблему. Поред ових често се у друштвеним истраживањима јављају *интервенишуће* или *интерпретативне* варијабле. Интервенишуће варијабле се јављају после независне, а пре зависне и оне узрокују повезаност између тих варијабли. Обзиром на мерне карактеристике, варијабле се деле на квалитативне и квантитативне, а у односу на смер варирања квантитативне варијабле могу бити униполарне и биполарне. Униполарне варирају у једном смеру, од нуле до свог максимума, а биполарне у два смера према максимуму.

ОПЕРАЦИОНАЛИЗАЦИЈА ВАРИЈАБЛИ

Хипотезе су мишљење истраживача о обележју једне варијабле или мишљење о односу између две варијабле. Појмови су основне категорије мишљења, па се у хипотезама барата с појмовима и њиховим међусобним односима. Појмови су замисао суштине предмета, појава и процеса. Да би истраживач могао проверити исправност постављених хипотеза не може остати на појмовном нивоу, јер замисао суштине предмета – појава и процеса трансцендира објективну стварност. Научни појмови су настали мишљењем које је засновано на чињеницама стварности. До појма се долази апстракцијом небитних и генерализацијом битних елемената и чињеница. Појам је мисаоно објашњење чињеница. За разлику од осетног доживљавања мисао (појам) уопштено "одражава" објективну стварност. Пут настанка појма иде од објективне стварности преко осетних доживљаја до мишљења. Тај процес се назива *концептуализација*. Због емпиријске провере мора се направити обрнути пут који иде од мишљења према објективност стварности. Овај поступак се назива *операционализација*. Делови објективне стварности који се односе на појам варијабле коју желимо операционализовати зову се *индикатори* или *показатељи*. Термин за одређење појма индикатор (индикација) потиче од латинске речи *indicare*. Основни његови синоними су: обележје, најава, наговештење, симптом, податак, показивач, путоказ, основа за неку сумњу итд.¹⁵⁾ Славомир Милосављевић даје веома прихватљиву дефиницију индикатора, и то, индикатори или показатељи су спољашње манифестације

15) Мала енциклопедија просвете, том I, треће издање, Просвета, Београд, 1978, и Клаић, Б.. Рјечник страних ријечи, исто, стр. 624

унутрашње суштине.¹⁶ Индикатор мора бити *ваљан*. То значи да се мора односити на варијаблу која се жели мерити. Постоје четири начина одређивања ваљаности индикатора: *Априористичка валидација* је поступак којим се унапред проглашава да је истраживачев индикатор ваљан, без икакве провере; *Логичка валидација* је поступак којим се проналазе индикатори на основу дефиниције варијабле која се жели опарационализовати. Дефиниција варијабле помоћу индикатора је операционална дефиниција. Логичка валидација повећава вероватност да је истраживач дошао до добрих индикатора, али на тај начин не може бити потпуно сигуран да је дошао до ваљаних индикатора. Због тога је значајно да индикаторе до којих се у истраживању дошло дају на оцену стручњацима и *Валидација индикатора помоћу познатих група*. За овај начин валидације морају се пронаћи две контрастне групе за које се зна да се међусобно разликују по обележју (варијабли). Ако се групе међусобно разликују по неком обележју онда ваљан индикатор за то обележје мора то регистровати. Дакле, ваљанији су они индикатори који показују веће разлике међу контрастним групама. Веома је битна и *Валидација помоћу мишљења жирија*.

Индикатор мора бити *објективан*. Индикатор је објективан кад резултати до којих се долази његовом употребом зависе од тога шта се мери, а не о томе ко мерење врши. Индикатор мора бити *поуздан*. Поузданост неког индикатора говори о томе колико се у мерењу једне варијабле истраживач може ослонити на неки индикатор. Индикатор мора бити *једнозначан*. То значи да индикатор треба бити тако јасно и прецизно дефинисан да различити субјекти знају тачно на шта се односи. Индикатор мора бити *прецизан*. Прецизан индикатор омогућује да помоћу њега истраживач региструје и мање разлике у величини варијабле. Индикатори требају бити *репрезентативни*. Операционализација варијабли повезује теоретски и емпиријски ниво истраживања. Према томе мишљење истраживачу процесу истраживања не завршава теоретским делом. Оно се наставља све док траје истраживање, само што у појединим фазама истраживања поприма специфичне облике. Док у теоретском делу процеса истраживања превладава *мисаона делатност* у емпиријском делу превладава *делатна мисао*.¹⁷

16) Милосављевић, С. *Истраживање политичких појава*, Институт за политичке студије Београд 1980, стр. 110

17) Мирослав Вујевић, *Увод у знанствени рад*, Информатор, Загреб, 1988, стр. 66-75

ОДРЕЂИВАЊЕ НАЦРТА ИСТРАЖИВАЊА

У нацрту истраживања треба прво донети одлуку које ће методе истраживач користити у прикупљању података у истраживању. Затим треба у складу с целокупном логиком истраживања одлучити *ко* истраживачу може учинити доступним најпоузданије податке који га интересују, *где*, *када* и *у којим условима*. У нацрту истраживања обавезно се одређује *узорак*. Постоје две врсте нацрта истраживања: *дескриптивни* и *каузални нацрт истраживања*. Ако истраживач жели добити општи увид у неко обележје онда је потребно обезбедити мерење тог обележја на репрезентативном узорку с обзиром на то обележје. Ако је истраживачу, међутим, циљ класификацијски он мора обезбедити репрезентативност мерења сваког обележја којег ће класификовати. И у једном и у другом случају потребан је дескриптивни начин истраживања. Према томе **дескриптивни** начин истраживања пре свега мора обезбедити репрезентативан узорак. Поред тога у дескриптивном нацрту истраживања треба одлучити *ко* истраживачу може понудити најбоље податке о ономе што га интересује, на који начин ће он прикупљати податке (посматрањем, анкетом, интервјуом, анализом садржаја или комбинацијом), *где* ће истраживач прикупљати податке (на радном месту, код куће, у школи, на неком састанку...), *када* ће он прикупљати податке (у току радног времена, након радног времена...). **Каузални** начин истраживања – ако се у проблему истраживања истраживач пита о узрочно-последичном односу, циљ истраживања бит ће експланацијски, хипотеза каузалног садржаја и нацрт ће бити каузални. Каузални нацрт истраживања увек укључује и дескриптивни, јер није могуће установити узрочно-последичну везу ако претходно истраживачки тим не располаже с описом појава чију каузалну везу жели испитати. Због тога све оно што се тражи за дескриптивни нацрт вреди и за каузални. Поред тога каузални нацрт мора задовољити специфичне захтеве. Основни је захтев да поред експерименталне групе мора имати и контролну групу. Те се групе формирају по одређеним логичким правилима који омогућују каузалну анализу. Међутим, у пракси се јавља већи број различитих врста нацрта истраживања, а посебно: *Сукцесивни нацрт истраживања* састоји се само од експерименталне групе. Истраживање се спроводи тако да се најпре мери зависна варијабла. Затим се уводи независна варијабла, па се након тога поново мери зависна варијабла; *Проширеним сукцесив-*

ним *нацртом истраживања* истраживач може да се користи ако се независна варијабла може контролисано мерити у току истраживања; *Компаративни нацрт истраживања* састоји се од више група у којима се мери само зависна варијабла; *Контролни експериментални нацрт* има контролну групу која се настоји по свему изједначити с експерименталном групом, осим у деловању независне варијабле; *Трансверзални нацрт истраживања* уз помоћ пресека у истраживању неке појаве или процеса омогућује њихово праћење у времену и *Лонгитудинални нацрт истраживања* прати одређено обележје код истих испитаника у времену и на тај начин контролише различите утицаје.

ОСНОВНЕ МЕТОДЕ НАУЧНОГ МИШЉЕЊА И ИСТРАЖИВАЊА У ОБЛАСТИ ПОЛИТИКОЛОГИЈЕ

Садржај рада, његов предмет и врста истраживања одређују оквир научних метода. Истраживач у раду треба навести, пројектовати научне методе, кратко их описати (добре и лоше стране), те објаснити зашто су изабране баш те методе, имајући у виду да хипотетички оквир и циљеви истраживања сугеришу избор метода истраживања. Основне методе научног мишљења и истраживања у друштвеним наукама су *аналитичке основне методе* (метода анализе, метода апстракције, методе специјализације, дедукција као основна метода научног сазнања); *Синтетичке основне методе* (синтеза, конкретизација, генерализација и индикација као основне научне методе). Поред ових у научном истраживању врло су значајне *Опитенаучне методе у друштвеним наукама* (хипотетичко-дедуктивна метода, Статистичка опитенаучна метода, Опитенаучна метода моделовања, Аксиоматска метода, Аналитичко-дедуктивна метода и компаративна метода).¹⁸⁾

Прикупљање података је карактеристика сваког научног, а могло би се рећи и уопште сваког истраживања. Прикупљањем података научно истраживање доспева у саму стварност у којој се проверава исправност изведене замисли о тој стварности. На основама те замисли истраживач одређује које га чињенице интересују и услове у којима ће их прикупљати. Након тога истраживач одређује методе за прикупљање података. У том процесу

18) Др Славомир Милосављевић – Др Иван Радосављевић, *Основи методологије политичких наука*, треће измењено и допуњено издање, Службени гласник, Београд, 2006, стр. 200-284

истраживач мора разликовати појаве и процесе од чињеница и података. Појаве и процеси део су објективне стварности. Чињенице су осетилни доживљаји, а подаци су симболички регистроване чињенице.¹⁹⁾ Методама за прикупљање података истраживач "ослушкује" делове стварности о којима размишља, како би о њима добио информације. Као што се индикатор мора односити на варијаблу, исто тако се податак мора односити на појаву. Према томе, подаци морају бити *истинити*, а да би се што детаљније удовољило том критерију посебна се пажња треба посветити избору и разради метода за прикупљање података. Подаци, дакле, зависе о својствима варијабле, које су промењиве величине и које варирају квалитативно и квантитативно. Према томе, промене варијабле се проналазе *мерењем и класификацијом*. Свако прикупљање података у научном истраживању је на одређени начин мерење. Мерењем захватамо варијације варијабле без обзира на то дали су оне квантитативне или квалитативне. Да би се мерење провело што квалитетније користе се различите врсте лествица за мерење, које се употребљавају за прикупљање различитих података.²⁰⁾ **Основне методе за прикупљање података су испитивање, посматрање, експеримент, оперативне методе(студија случаја, анализа докумената, тест у истраживањима, биографска метода), рад на терену, контрола података.** *Испитивање* је метода прикупљања емпиријских података посредством исказа, првенствено усмених али и писаних, које дају испитаници.²¹⁾ *Посматрање* је веома значајна метода у прикупљању података. У посматрању нема посредника између објективне стварности и искуствених садржаја о њој, тако да је пут до податка најкраћи. У непосредном односу с објективном стварношћу посматрање пружа богато примарно искуство и даје целовити доживљај објективне стварности. Према томе, ова метода за прикупљање података може послужити као метода открића и као метода верификације. За потребе открића истраживач користи несистематским посматрањем, а за потребе верификације систематским посматрањем.

19) Мирослав Вујевић, *Увод у знанствени рад*, Информатор Загреб, 1988, стр. 47

20) *Номинална лествица* која се користи при регистровању варијација квалитативних варијабле; *Ординалне лествице* су заправо квантитативна класификација; *Интервалне лествице* као што им само име каже воде рачуна о размаку између различитих података. Недостатак ове лествице је у томе што не почиње од апсолутне нуле и *кардиналне лествице* које уклањају недостатак претходне лествице.(Исто)

21) Исто. стр. 499

Честе слабости у процесу истраживања потичу од избора погрешних метода. Међутим, и сама метода има неке слабости које нарочито долазе до изражаја у истраживању друштвених појава, као нпр.: Посматрати се може само оно што постоји или се дешава у току посматрања; посматрањем се могу захватити само вањске манифестације појава и процеса; посматрањем се подаци прикупљају веома споро; У друштву се може посматрати само оно што се јавно догађа. Присутност посматрања може деловати на ток појаве која се посматра. Друштвене су појаве комплексне, па се посматрањем може захватити само део онога што се жели посматрати. Ова се слабост може умањити укључивањем већег броја посматрања како би се посматрањем захватило цело посматрано поље; За посматрање друштвених појава веома су тешке припреме, јер је тешко предвидети време и место јављања појава које истраживач жели посматрати..

Метода посматрања у истраживању друштвених појава у прошлости се ретко употребљавала. Ограничену употребу те методе више су узроковали други фактори него њене слабости. Пре свега, друштвени дуализам више се одразио у подручју друштвених наука, него у подручју природних наука. **Експеримент** је начин прикупљања података непосредним чулним опажањем, коришћењем помоћних техничких средстава или без њих.²²⁾ Могућност употребе експеримента условљавају три битна момента: природа појаве и предмета истраживања, развијеност теорије и методологије одређене науке и етички моменат. Уобичајено је да се у друштвеним наукама експерименти деле на *праве* и *квазиэксперименте*. У *праве* се убрајају лабораторијски и експеримент у природним условима, а у *квазиэксперименте* природни, *ex post facto* експеримент и симулација односно моделни експеримент.²³⁾ Оперативне методе сакупљања података имају све карактеристике мисаоне и организационе целине, али у себе укључују и својства, технике и поступке других начина прикупљања података. У оперативне методе сакупљања података убрајају се: **Студија случаја** чији предмети истраживања могу бити само целине друштвене реалности које се у укупној друштвеној реалности могу идентификовати и дефинисати као целовите посебности у времену и простору. Метод студије

22) Гуд, Вилем – Хет, Пол, *Методи социјалног истраживања*, Вук Караџић, Београд, 1966, стр. 454

23) Мужих, В, *Методологија педагошких истраживања*, Завод за издавање уџбеника, Сарајево, 1968, стр 74.

случаја подразумева веома јак ослонац на научно формулисан модел појаве, изводи реконструисању постојећег или конституисању новог модела. **Анализа(садржаја) докумената** третирана је као помоћна, претходна метода, итд. Тест у **истраживањима** је веома раширена и врло употребљавана метода у укупној истраживачкој пракси. Њено најраспрострањеније значење је провера, метода провере способности знања, умења и психофизичких реакција. У друштвеним наукама најчешће је коришћена у педагошким истраживањима и као средство провере знања ученика. Назив тест односно тестирање као процедура остваривања теста изведен је из латинске речи *testorari* чије је основно значење посведочити, доказати. **Биографка метода** – чија је основна идеја да се на основу личних докумената, који имају сва битна својства ваљаних извора сазна и субјективна компонента објективних ситуација.²⁴⁾ Посебне значајне технике за прикупљање података су *анкета, интервју и текст као техника испитивања*.

Анкета је посебна метода за прикупљање података помоћу које истраживач може доћи до података о ставовима и мишљењима испитаника. Ставови и мишљења мисаоне су чињенице. Оне се “разликују од мишљења о чињеницама (које често нису достојне поверења)”. Зато мишљење о чињеницама треба проверати чињеницама мишљења, јер до мисаоних чињеница других људи се не може доћи само на основи сопственог мишљења. То није могуће ни помоћу методе посматрања, али је то могуће сазнати помоћу питања и одговора. Међутим, анкета у научном истраживању није само постављање питања и тражење одговора на та питања. То је постављање одређених питања одређеној врсти и броју људи, на одређени начин да би се добили истинити одговори. Од великог броја различитих дефиниција анкете најприхватљивија је ова: “Анкета је технички поступак за прикупљање чињеничног материјала комбинацијом статистичке методе узорка с методом интервјуа или упитника”.²⁵⁾ У *ширем смислу* анкета је свако прикупљање података уз помоћ постављања питања. Међутим, питања се могу постављати на различите начине и о различитим стварима, па у вези с тим треба разликовати: Анкету (у ужем смислу); Интервју и Тест.

24) Др Славомир Милосављевић – Др Иван Радосављевић, *Основи методологије политичких наука*, треће измењено и допуњено издање, Службени гласник, Београд, 2006, стр. 548-583

25) Мозер, Ц. А.: *Методи анкетирања у истраживању друштвених појава*, Култура, Београд 1962, стр. 5

У *ужем смислу* анкета је писмено прикупљање података о ставовима и мишљењима на реперзентативном узорку испитаника уз помоћ упитаника.

Интервју је врста анкете у којој се уз помоћ посебно конструисаних питања прикупљају подаци о знању, способностима и интересима испитаника. У упоређењу с методом запажања у анкети је продужен пут до података. Уз истраживача обавезно се јавља *испитаник*, а редовно и *анкетар*. Додамо ли томе и наручиоца истраживања у анкетном истраживању јављају се четири улоге које могу обављати четири различите особе, и то: *наручилац*, *истраживач*, *анкетар* и *испитаник*.

У овој фази истраживања треба се дати одговор на питање: који су основни извори података за истраживање које се спроводи? Подаци могу бити различити (документација, мишљење и ставови, пракса...) а деле се у две велике групе и то *примарни* и *секундарни* подаци. Код *примарних података*, које истраживач сам прикупља, треба навести: инструменте истраживања (опис, начин конструкције и њихово баждарење); организацију, фазе истраживања; узорак, како је изабран, његову структуру (састав) и величину; начин обраде и интерпретације добивених података (статистичка и дескриптивна интерпретација). Код *секундарних података*, оних који већ постоје – треба систематизовано приказати те изворе, нпр: постојећа теоретска мисао из подручја истраживања (монографије, уџбеници, чланци...); нормативна, доктринарна програмска документа; материјали са научних скупова, семинара и стручних скупова; научна истраживања (резултати), статистички годишњаци, мемоари, дневници и сл.

Након одређивања метода за прикупљање података истраживач се ако је то потребно одлучује и за *теренски* део истраживања. Након завршеног истраживања истраживачки тим или истраживач приступа *сређивању и обради података*, затим следи *интерпретација података*. Најважнији моменат о коме треба водити рачуна у интерпретацији резултата истраживања је довођење података у везу с хипотезама које је истраживач поставио и установио да ли их подаци потврђују или одбацују; затим треба довести податке истраживача у везу с подацима сличних истраживања; довести добивене податке у везу с примењеним поступцима у истраживању и проверене хипотезе довести у везу с теоријом од које је истраживач пошао у истраживању. И на крају научни рад завршава његовим објављивањем, па последњу фазу у научном раду сачињава

писање научног извештаја. Научни извештај о спроведеном истраживању састоји се од више делова: **Наслов** – он треба да буде истовремено концизан, прецизан и изразит, то јест да у прецизном и сажетом облику одражава и изражава што адекватније и потпуније садржину и предмет научног дела. По њему се рад треба разликовати од других радова као што се један човек по свом имену и презимену разликује од других људи. Наслов треба бити кратак и упућивати читаоца на његов садржај. Након наслова у процесу писања научног рада даје се сажетак. **Сажетак** је кратки опис рада који читаоцу даје општу информацију како би на основи ње могао дознати да ли рад спада у подручје његових интереса. На темељу тога читалац доноси одлуку да ли ће рад читати или неће. Дакле, сваки обимни и значајни научни рад има резиме на једном од универзално распрострањених страних језика. Циљ му је да страну научну јавност упозна, у сажетом облику, са битним садржајем научног рада: са новим сазнањима, закључцима и резултатима научних истраживања. **Увод и проблем** је део у које се раслојава проблемска ситуација из које се издваја одређени проблем који се прецизно формулише. Након тога се образлаже избор и упозорава на теоријску и практичну важност истраживања тог проблема, затим се дефинишу кључни појмови и повезује то истраживање с претходним истраживањима како би се на основи њих поставиле хипотезе које ће се проверавати у истраживању. Овде сажето треба образложити све што је важно у теоријском делу пројекта истраживања. Циљ истраживача је да читаоца припреми "уведе" у проблеме који су предет дела, да код њега за њих пробуди интересовање. У уводу се по правилу, елаборира кратак историјат питања, настанак и главне етапе у његовом развоју и решавању, однос изабраног проблема према ранијим истраживањима, обим и границе личног истраживања. У уводу исто тако аутор објашњава и прецизира проблем који жели да обради, износи разлоге који су га подстакли да предмет обради, сумира основне изворе информација, осврће се на методу коју је примењивао у обради теме. **Разрада** представља темељ дела и заузима највише простора, образлаже се, темељито и документовано. Прикупљена грађа у циљу поткрепљивања тезе која је постављена у уводу мора да се обради, образложи и докаже. Сходно своме обиму, разрада проблема може да има више поглавља. У овом делу истраживач описује поступке које је направио у емпиријском делу пројекта истраживања од идентификације и операционализације варијабли, узорка и нацрта истраживања, описа

и разраде метода за прикупљање података као и њихове примене. Овде се износе резултати и образложе њихова обрада. У разради се јасно образложе шта су резултати, а што њихова интерпретација. У интерпретацији се мисаоно повезују теоријска полазишта, емпиријски поступци и резултати који су добивени. Интензивно размишљање у разради може довести до занимљивих идеја. Те нове идеје треба регистровати и упозорити да се ради о идејама које су подстакнуте истраживањем, да би се разликовале од идеја које су подстакле истраживање. Ако се о томе не води рачуна истраживач лако на крилима маште одлети на друге проблеме.²⁶⁾ Према томе, стваралачки допринос у интерпретацији резултата је проналажење логичких веза међу добивеним резултатима и резултатима које су други добили у сличним ситуацијама и повезивање тих резултата са законом и с теоријама одговарајуће науке. Као што стари резултати утиру пут новим сазнањима, тако и нови резултати дају ново светло старим резултатима. Због тога интерпретација резултата не може бити коначна, јер нови резултати могу бити основа за нову синтезу, парадигму, а то може бацити сасвим друго светло на старе резултате.²⁷⁾ **Закључак** је скраћена интерпретација у којем се саопштавају хипотезе, подаци и параметри који је потврђују или одбацују. У закључку се може истакнути потреба за другим истраживањима која је настала под утицајем спроведеног истраживања. У закључку се наговештавају и могуће практичне користи од резултата истраживања. Он, дакле, представља завршни део, круну читавог рада, синтезу свега онога што је претходно анализирано. *За закључак би се могло рећи да је то тренутак синтезе, после читавог једног живота анализе.* Основно што се захтева од доброг закључка јесте да произилази из самих истраживања рада, да синтетички изложи опште резултате до којих се дошло на основу испитивања и анализа. У закључку се даје завршно мишљење и судови којима треба да ковергирају сва претходна расчлањивања и разматрања и у закључку треба дати образложење у чему рад представља допринос науци.²⁸⁾ **Библиографија**, доноси литературу

26) Свако научно истраживање чврста је логичка целина и део је науке која је већа логичка целина. Због тога у интерпретацији резултата није довољно само доводити податке у везу с хипотезама, већ треба резултате целокупног истраживања доводити у везу с другим сличним резултатима и с теоријским замислима с којима су они у вези. Спроведено истраживање не сме бити изолована целина, већ треба бити укључено у логички систем науке којој припада (Мирослав Вујевић, *Увод у знанствени рад*, Информатор, Загреб, 1988, стр. 127)

27) Кун Томас, *Структура научних револуција*, Нолит, Београд, 1974, стр. 56

28) Митхат Шамић, *Како настаје научно дјело*, Свјетлост, Сарајево, 1988, стр 75

којом се истраживач користио у истраживању. Она може бити сређена на различите начине. Може се целокупна литература донети по азбучном реду, а може се и категорисати (основа, помоћна, изворна грађа, оригинални радови, уџбеници и слично). Стварни ***и именични регистар*** доноси се у већим синтетичким радовима, уџбеницима. Он доста помаже сналажење у тексту. ***Прилози*** садрже важнији истраживачки материјал који није неопходан у главном тексту рада, као нпр. примењени инструменти, изглед протокола, сумарне табелице и слично. У прилозима се даје само оно што је нужно за научни рад - извештај. Научни извештај треба разликовати од пројекта истраживања и од истраживачке документације. Научни извештај се објављује, а документација о истраживању се чува, јер у њој увек има више него што се у извештају може објавити. Објављени извештај може подстакнути дискусију међу научницима која може упозорити на нове идеје, па документација може и даље користити. ***Писање цитата*** посебан је проблем у научном извештају. Многи се цитатима користе као доказом истинитости својих замисли. Међутим, то цитати не могу бити макар потицали и од највећих ауторитета у науци. Међутим, они могу придонети јасноћи и богатству текста ако се добро употребе.²⁹⁾

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Научни истраживач, ма које струке био, а поготову хуманистичких наука, треба да буде у исти мах писац који ће знати да за своју мисао нађе адекватан израз и облик, да је искаже јасно и прецизно, једноставно и концизно, без монотоније и клишеа, без синтетичких, морфолошких и ортографских грешака. Наравно, занимљивост излагања, концизност, живост и снага стила зависе у многоме од дара истраживача. Али ако се пред обичног истраживача-

29) Цитати се употребљавају у следећим случајевима: Када некој хипотези дајемо важност, па износимо мишљења која су повезана с њом. Свакако, не сме се изгубити из вида да њена провера није у цитирању истомишљеника; Цитат може послужити за илустрацију мисли неког другог истраживача. Ту често настају проблеми, јер цитати представљају истргнуте фрагменте који тако издвојени могу попримити сасвим другачија значења. До тога најчешће долази у полемикама; Цитат може послужити и као илустрација времена и места настанка неке занимљиве мисли. Свака мисао има своју историју, па неке могу бити значајне по свом утицају на научну мисао, иако саме по себи нису толико значајне; Цитира се и оно што је лепо казано у вези с проблемом којим се бавимо. Лепе изреке могу добро послужити за илустрацију онога што се жели рећи, ако се добро уклопе у контекст мишљења. Поред тачности, прецизности и јасноће лепота говора знатно придонosi информативној вредности научног извештаја. Међутим, не сме се испустити из вида да је лепота говора средство да се каже оно што се жели рећи (Мирослав Вујевић, *Увод у знанствени рад*, Информатор, Загреб, 1988, стр. 128).

ча не могу поставити тако високи захтеви, то јест да буде истовремено и велики научник и сјајан стилист, од њега се може и треба тражити и очекивати да пристојно влада писаном речју, да пише стилски коректно и граматички правилно; једном речју, да зна да за садржину најје адекватан облик, израз, јер садржина и облик једног написа су уско међу собом повезани и дубоко се међусобно прожимају. Неки научни рад постоји само утолико уколико је сирова грађа, до које је истраживач дошао путем истраживања, уобличена у неки напис, добила свој адекватан облик, израз и тиме постала "финални производ". Према томе, дотеривање изражајног облика неког рада не значи, како би неко могао да претпостави, додавање раду извесног естетског елемента који му није неопходан, него је то, у ствари "средство помоћу кога само дело и постоји".³⁰⁾ Рад који пледира да добије квалитатив научноистраживачки мора да полази од једног одређеног проблема и да се заснива на чињеницама до којих се долази истраживањем. Рад не може, према томе, бити чисто спекулативног карактера, што значи да се он не може заснивати на празном спекулисању и теоретисању, без солидне чињеничне подлоге. Дакле, процес истраживања је комплексна истраживачка активност, која се поред одговарајуће примене метода мишљења, теорије и метода емпиријске верификације користе већим бројем активности које помажу у доласку до новог сазнања. Те активности нису униформне, већ се прилагођавају обележјима конкретног проблема истраживања, па се оправдано може говорити о методама обављања тих активности. Колико год је наука у историји била потискивана и манипулисана она и научни радници представљају ауторитет у свим друштвима и у свим слојевима друштва. Наука се темељи на знатижељи и логички јединственом систему мисли. То су опште карактеристике човекове врте. Због тога је наука интеркласна, интернационална, интеркултурна и општечовечанска. Због специфичности друштвених појава треба имати на уму да све активности које се описују нису нужне него само могуће у конкретном истраживању. Исто тако разрада и примена тих активности не сме бити шаблонска, већ треба максимално потицати стваралачко мисаону активност. Према томе у целовитом истраживачком поступку могуће су следеће активности: идејна замисао, избор и формулисање проблема истраживања; Одређивање подручја научне анализе; Дефинисање појмова и појмовна анали-

30) Митхат Шамић, *Како настаје научно дјело*, Свјетлост, Сарајево, 1988, стр 102

за; одређење предмета рада; Циљеви истраживања; Идентификација и класификација варијабли; Операционализација варијабли; Утврђивање нацрта истраживања: Временско и просторно одређење рада; Постављање хипотеза; Методе истраживања; Извори података; Сређивање и обрада података; Интерпретација података; Писање научног извештаја.

ЛИТЕРАТУРА

- Богдановић, М.: *Методолошке студије*, ИПС, Београд, 1993.
- Брачар, С. К.: *Преиспитивање правне методологије*, Наговештај државно-правног интегрализма, Научна књига, Београд 1994.
- Ватарело, А.Ж.: *Проблем у друштвеним истраживањима*, Критика традиционалне методологије, А.Ж.Батарело, Загреб, 1990.
- Вујевић, М., *Увод у знанствени рад*, Информатор, Загреб 1988,
- Гуд Вилијем – Пол Хет: *Методи социјалног истраживања*, Вук Караџић, Београд, 1966,
- Зајечаревић, Г, *Основи методологије науке*, научна књига, Београд, 1977,
- Илић, М.: *Научно истраживање. Општа методологија*, Филолошки факултет у Београду, Београд 1994.
- Кун Томас, *Структура научних револуција*, Нолит, Београд, 1974,
- Милосављевић, С. *Истраживање политичких појава*, Институт за политичке студије Београд 1980,
- Марковић, М., *Логика*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1994
- Милосављевић, С–Радосављевић, И *Основи методологије политичких наука*, треће измењено и допуњено издање, Службени гласник, Београд, 2006,
- Мозер. Ц.А.: *Методи анкетирања у истраживању друштвених појава*, Култ-ура, Београд 1962,
- Милић, В. Социолошки метод, Нолит, Београд, 1965,
- Марковић, М.: *Дијалектичка теорија значења*, БИГЗ-Генеке штампа, Просвета, СКЗ, Београд 1994.
- Macneill Patrik: *Research methods*, Routledge, Лондон, 1991.
- Михаиловић, Д.: *Методологија научних истраживања*, Факултет организационих наука, Београд, 1999.
- Печујлић, М.: *Методологија друштвених наука*, Савремена администрација, Београд, 1989.
- Пејчић, Б.: *Методологија емпиријског научног истраживања*, Хрестоматија. Универзитет у Београду, Дефектолошки факултет Београд, 1995.

- Печујлих М; Милић В: *Методологија друштвених наука*, ДБ Графика, Београд, 1995.
- Пешић, М.: *Увод у социологију*, РО Институт за политичке и међународне студије, Београд, 1985.
- Пешић, М.: *Социолошке теорије*, Институт за политичке студије, Београд, 1994.
- Ристић, Ж., *О истраживању, методу и знању*, Институт за педагошка истраживања, Београд, 1995,
- Стојак Руди: *Метода анализе садржаја*, Институт за проучавање националних односа и ДП Графичар, Тузла, 1990.
- Сакан, М.: *Хипотезе у науци*, друго издање, Прометеј, Нови Сад 2005,
- Шамић, М.: *Како настаје научно дјело*, Свјетлост, Сарајево, 1988,
- Пешић, Б.: *Основи методологије друштвених наука*, друго издање, Научна књига, Београд, 1977,

Radoslav Gacinovic

Institute for political studies,

Belgrade

HOW TO WRITE A SCIENTIFIC-RESEARCH PAPER IN THE FIELD OF POLITIKOLOGY

Summary

In this work author gradually presented analysis of methodology of writing scientific-research paper and how to make a draft of scientific-research project. In introductory part of the text the author defined methodology as well as general notions that are unavoidable during the process of writing scientific work or scientific-research project. The author also gave definition of science and its regulations. The author also presented and defined following questions for purpose of methodological comprehension of writing a scientific paper: Selection and definition of problem of research; definition of notions and notional analysis; determination of objectives of the research; hypothesis making; identification and classification of variables; operationalization of the variables; determination of the research draft; basic methods of scientific thinking and research in humanistic sciences; field-research work, data collecting and processing; interpretation of the data and writing of scientific report.

Key Words: science, methods, objective, content, scientific work, scientific report, research data, indicator, variable, hypothesis